

MAGTEN OG DE INTELLEKTUELLE

En middelalderlig fabel med en upræcis morale for den verden der har udgjort rammen om Hans Sigaards (og mit) professionelle liv

En dom

Engang i 1210, hvor Paris-området biskopper var forsamlede, traf de en berømt beslutning: de forbød forelæsning over Aristoteles' naturfilosofi ved skolerne i Paris – de skoler hvis samling til "universitet" samme dom er et af de første spor af.

De forbød ikke Aristoteles i almindelighed, og de forbød ikke *studium* af de naturfilosofiske værker. Så meget mere bemærkelsesværdigt er det som de besluttede ved samme lejlighed:

- En vis David af Dinant's skrifter skulle brændes, og den der blev fundet i besiddelse af dem efter en fastsat frist ville være at betragte som kætter.
- Ligeledes forbudt blev besiddelse af teologiske skrifter på folkesproget, ud over helgenlegender; konsekvensen ville være den samme.
- Hvad den videre konsekvens kunne være fremgår af hvad der blev besluttet om en halv snes præster: de skulle overleveres til den verdslige magt med henblik på brænding.
- Endelig skulle liget af en vis Amaury af Bêne – tilsyneladende den som havde inspireret de ti præster, og død nogle år tidligere – graves op, og hans rester kastes på uindviet jord.

Bortset fra Aristoteles-forbuddet (som vi skal komme tilbage til) må håndhævelsen have været ganske effektiv, for det har været meget svært at finde skriftlige kilder for hvilke tanker der blev fundet så truende. De stumper som er blevet frelst ved at forfatternavnet er blevet fjernet tyder på at det drejer sig om en art panteisme, der ved at hævde at det guddommelige er spredt i alt værende overflødiggjorde kirken som formidler mellem det guddommelige og lægfolk. Det har de kætterske præster og deres tilsyneladende brede skare af tilhængere i Paris og opland ikke kunnet læse sig direkte til hos Aristoteles, men biskopperne kan have haft en (begrundet) anelse om at f. eks. hans naturfilosofiske skrift *Om sjælen* sammen med de kommentarer der var oversat fra arabisk kunne lede i den retning.

Hvad der er helt tydeligt er derimod gradueringen af de kirkelige magthaveres mistro. Uddannede folk med et indkomstniveau der tillod dem at besidde bøger mente de at kunne stole på. Unge turbulente studerende skulle beskyttes mod en indflydelse der kunne være uheldig. Sørgede man for det, kunne de godt få lov til at studere i relativ frihed: de fleste ville lære sig at tænke inden for de tilvante rammer, de enkelte vildskud der måtte komme ville være til at eliminere, som man netop havde elimineret de kætterske præster. Men lægfolk der havde deres læsekyndighed fra ukontrollerede kanaler, det var en anden sag; selv evangeliet kunne inspirere dem til upassende ideer om apostolisk fattigdom (det var der, som vi skal vende tilbage til, meget aktuelle erfaringer for bl.a. i Sydfrankrig og Italien). Kun helgenerne, med deres mirakler og deres skat af gode gerninger som Kirken forvaltede, ville ikke kunne volde ulykker.

Forhistorien

Der gik en lang historie forud; det gør der jo altid, og i dette tilfælde kan vi lade den begynde omkring 950, hvor vikinger og ungarske beredne røvere var blevet så tilpas pacificeret at en vis administrativ orden kunne etableres i Vesteuropa. Administrativ orden kræver uddannede administratorer, og i takt med den relative fredeliggørelse genopstod det system af skoler knyttet til bispesæder ("katedralskoler") som Karl den Store havde etableret omkring 800, og som vikinger og magyarere havde

gjort funktionsløse kort derefter.

Men uddannelse forudsætter også valg af stof og metoder, og den centrale middelalders valg blev de syv “artes liberales” eller “frie kunster” (d.v.s. organiserede vidensområder som det passede sig for frie borgere at kende til) som nominelt havde været elitens “gymnasie”-stof fra Platons tid og fremefter i antikken: grammatik (god og korrekt brug af sproget), retorik, dialektik (diskussionsteori, primært logik, samt basal metafysik og erkendelsesteori), aritmetik, geometri, musik (harmoniteori) og astronomi. Man var ikke klar over at antikkens praksis stort set havde indskrænket sig til grammatik og retorik, men manglede til gengæld både de fleste af de tekster der hævdede sig over det populærvidenskabelige niveau og forudsætningerne for at forstå selv de populærvidenskabelige kompendier man havde arvet fra senantikken. Det er værd at lægge mærke til at teologi ikke var undervisningsstof.

For mange har skolen sikkert kun været et nødvendigt trin mod en karriere i kirkens og fyrstens administration, men disse mange har ikke efterladt sig skriftlige spor. Hvad vi kan se er visse læreres og elevers begejstrede kraftanstrengelser for at generobre det tabte niveau: 980ernes bedste matematiker var Gerbert af Aurillac, leder af katedralskolen i Rheims, og selv efter at han var blevet pave (999–1003) fik han breve fra Nordeuropa der bad ham om hjælp med matematiske dilemmaer (som han besvarede).

Om Gerberts undervisning har vi vidnesbyrd fra en af hans disciple, der fortæller at Gerbert, efter at have undervist sine elever i dialektik, overlod dem til en “sofist” der skulle lære dem praktisk diskussionskunst. Det er et symptom på den undervisningsform der kom til at karakterisere høj- og senmiddelalderen (perioden fra ca. 1050 og fremefter): den kritiske diskussionen, hvor det eneste våben mod det gode argument var det bedre argument. Hvad der tæller som “godt” argument er selvfølgelig ikke naturgivet, og indtil videre involverede det gode argument, ud over den argumenterendes fornuft, som hovedregel en eller flere af de “autorer” der blev betegnet som “autoriteter”; det kunne, afhængigt af emnet, være Bibelen eller kirkefædrene, men det kunne også være Cicero, de senantikke populærvidenskabelige værker og de mindre Aristoteles-værker og tilhørende kommentarer der tjente i dialektik-undervisningen – og efterhånden som den blev oversat, hele den antikke videnskabelige arv.

“Byluft gør fri”

Det tog et stykke tid før den oversættelse fandt sted, men allerede omkring 1050 begyndte udviklingen at sætte frugter uden for skolesystemet. At det kunne ske var ikke skolens fortjeneste alene. Nedkæmpelsen af vikinger og magyarer havde ikke blot muliggjort administration men også handel og håndværksproduktion med henblik på fjernhandel, og landbrugsteknologiske fremskridt havde skabt basis for at en voksende befolkning kunne frigøres fra fødevareproduktionen. I ganske lille skala resulterede det i en udvikling i stil med den der i dag lader tredie verdens byer eksplodere. Markedspladser og det beskyttede opland omkring borge og bispesæder blev til handels- og håndværkerbyer; ufri bønder slog sig ned, og det blev sædvaneret at “byluft gør fri”: den der havde opholds sig “år og dag” i byen blev dermed borger, og fri. Men fordi skalaen set med vore øjne var lille, og fordi byen voksede op uden for det etablerede feudale retssystem (for så vidt det *var* etableret), kunne og måtte den organisere sig selv som primitivt og relativt direkte demokrati (“relativt” direkte fordi borgerne var organiseret gennem broderskaber og, med tiden, laug). Også i dette miljøes sociale liv kom derfor diskussionen mellem ligemænd til at spille en central rolle – og fordi befolkningen på den ene side var troende og på den anden side havde et spændt forhold til den feudalmagt der ofte udgjordes af den lokale biskop, kunne både skolens filosofiske diskussion og den politiske polemik mellem kejser og pave let finde resonans i byens egen diskussion.

Sola razione

I starten af det 11. århundrede formulerede Fulbert, leder af katedralskolen i Chartres, den politiske teori at samfundet bestod af “bedere” (kirkens folk), “krigere” (feudaladelen med dens riddere) og “arbejdere” (bønder); byerne var tydeligvis et marginalfænomen. Men netop byerne blev klangbund for hans mest fremtrædende elev Bérenger af Tours, der omkring århundredets midte gjorde til sit program at bruge dialektikken, altså fornuften og filosofien, også på troens område. Hans synspunkt – “nominalisme”, at fællesbegreber som “hund” kun er navne som vi efter bekvemmelighed lægger ned over en virkelighed der består af individer, de mange enkelte køtere – var i konflikt med den gængse forklaring på nadvermiraklet og gjorde dermed dette til et rigtigt mirakel, hinsides sanser og forstand. Kirken (som den katolske kirke den dag i dag) havde et mere end ambivalent forhold til mirakler – de kan være gode for den folkelige fromhed, men er svære at styre og en udfordring af de uddannedes skepsis – og Bérenger blev dømt til at tilbagekalde sine synspunkter i 1050, og igen i 1059. Det hjalp ikke, og i 1079 måtte han til Rom og afsvære for tredje gang – men Lanfranc, abbed af Bec og Bérengers hovedmodstander, klager over at Bérengers tilhængere fyldte hele Italien, Frankrig og Tyskland (og brændt blev Bérenger altså ikke). Lanfranc formulerede det princip at filosofiens eneste rolle var at være “filosofiens tjenestepige” – men heller ikke det hjalp, og hans berømtre efterfølger Anselm af Canterbury endte med at acceptere udfordringen og påtog sig at argumentere for troen *sola razione*, “med fornuften alene”.

Det satte i en vis forstand scenen for det 12. århundrede. I 1126 skrev Hugues, leder af Saint-Victor-skolen i Paris, munk og oprigtigt troende mystiker, en læsevejledning for sine studenter med oversigt over eksisterende fag. Han rejser selv spørgsmålet om der er brug for at kende ting som det Gamle Testaments bibelhistorie, og fortæller i den forbindelse om sin drengetids eksperimenter med tal, geometriske figurer og strenge, og om sine observationer af himlen (altså de fire matematiske frie kunster) – meget af det glemte i hans modnere alder, men dog værdifuldt. Som parallel slutter han “lær alting, og du vil se at alting vil blive til nytte”. Andetsteds argumenterer han for at *scientia*, den filosofisk organiserede viden, er sikrere end troen, hvortil mere konservativt orienterede teologer blot tilføjede at også den teoretiske teologi var en *scientia*.

“På skuldrene af kæmper”

Men Anselm fulgt af Hugues satte kun scenen i en vis forstand. Kort inden Hugues skrev sin vejledning formulerede Bernard, leder af katedralskolen i Chartres, at “vi er som dværge der står på skuldrene af kæmper, der derfor, og ikke på grund af egen krops længde eller eget blik skarphed, ser længere end de”; i den forstand svarer det tolvte århundredes intellektuelle scene til cirkusnummeret hvor to mand står på skuldrene af én, og så videre opefter i omvendt pyramide. For det første voksede skolernes antal og deres elevantal, og lærerne (betalt af eleverne) gled stort set ud af bispesædets direkte kontrol. For det andet blev det endnu tydeligere end før at formålet med uddannelsen – et godt administrativt eller kirkeligt levebrød – ikke bestemte holdningen til uddannelsen. Elever flokkedes til de mest spændende og udfordrende lærere; de stædigste af dem benyttede den geopolitiske situation til at tage til de nyere dele af Spanien (og til Sicilien og andre berøringspunkter med den arabiske verden), hvor de gik i gang med at oversætte de skatte som den latinske lærdoms kompendier kun kendte af navn: Ptolemaios’ astronomi og astrologi, Euklids *Elementer*, Galens og Hippokrates’ medicin, Aristoteles’ naturfilosofi og metafysik og hans store erkendelsesteoretiske værker; samt arabiske kommentarer og viderebearbejdnings der kunne gøre måltidet mere fordøjeligt. Den viden der var til rådighed for det latinske Europa voksede dermed i en sådan grad at den fuldkommen skiftede karakter.

Når den blev brugt på troens område var det ikke længere nadvermiraklet alene der kom i fare, men også – som man fik at se i 1210 – kirkens formidlerrolle, Guds forsyn og den individuelle udødelige sjæl. Som en af de konservative teologer havde opdaget allerede nogle år før var de frie kunster nok nyttige for klargøring af Skriften (og skolen altså nødvendig for at kirkens skulle kunne leve op til de krav som et kritisk debatterende bysamfund stillede); “men når de forenes med filosoffen [d.v.s. Aristoteles] skal man hilse dem fra dørtærsklen” hvis ikke man vil risikere sin salighed.

Men som samme teolog også beklagede sig, var der mange, ikke blot kristne lægfolk “men også munke og kanniker” der ikke holdt sig på dørtærsklen, og antallet af elever og lærere i visse skolebyer (Paris, Oxford, Bologna) voksedes sig så stort at de slog sig sammen i laug – på latin *universitates* (i Paris er det blevet anslået at de studerende udgjorde 10% af befolkningen).

Det miljø kunne ikke holde sig fra den mulighed for en sammenhængende verdensforståelse som Aristoteles’ samlede skrifter – og ikke mindst metafysikken og bøgerne om naturen – tilbød. Netop derfor blev Aristoteles sædvanemæssigt omtalt som filosoffen. Det blev ikke bedre af at medicin fra at være en mesterlæreuddannelse blev et universitetsfag baseret på naturfilosofisk teori, eller at end ikke teologerne selv kunne klare sig uden den aristoteliske begrebsverden – og det blev slet ikke bedre af at langt de fleste studerende var ved det indledende “artes”-studium, og at også lærerne på dette niveau (ofte studerende ved de videregående studier) var i en alder hvor man ikke er bange af sig og endnu ikke primært tænker på karrieren.

Et hullet dige

Ikke sært derfor at forelæsninger over Aristoteles’ naturfilosofi igen måtte forbydes allerede i 1215, eller at hans *Metafysik* nu fik samme behandling. Men da kirken stadig havde problemer med at gøre sig intellektuelt troværdig kunne den på den anden side ikke overlade til lokale mørkemænd med bispehue at kvæle studierne, og paven gjorde sig ved samme lejlighed til Paris Universitets særlige beskytter; bisperne fik ikke længere lov at blande sig, i stedet blev det en af de lokale teologer, til lejligheden udnævnt til pavens repræsentant, der traf beslutningen og i øvrigt fastsatte de første statutter for universitetet.

Men der var stadig huller i diget. I 1231 gentog paven selv forbuddet – men gav samtidig syndsforladelse til alle der havde overtrådt det, hvad der må betyde at de var for talrige til at det var hensigtsmæssigt at straffe dem. Samtidig nedsatte han en kommission der skulle udarbejde en version af Aristoteles hvor det der kunne vække forargelse var fjernet og det værdifulde bevaret.

Kommissionens formand døde, og den synes aldrig at have sat pen til papiret. Der kom ikke flere forbud, og næste gang universitetets annaler omtaler Aristoteles er i 1255. Nu lover lærerne at forelæse grundigt og omhyggeligt over disse svære værker, og ikke løbe forhastet igennem dem som de bekender for ofte at have gjort. Hvor længe de har gjort det ved vi ikke, men ordlyden tyder på at det drejer sig om en årrække.

Sejr! Hvilken sejr?

Victoria! Sejr for åndens frihed? Tja. Sejr i hvert fald for den gruppe som biskopperne havde haft en vis tillid til i 1210, for dem som havde lært sig at læse og skrive latin på ordentlig og reguleret vis. Men sejr ikke mindst fordi den kirkelige magt ikke kunne tillade sig at lade dem lide for stort et nederlag (hvad der på sin side selvfølgelig havde videre årsager – én af dem at den bog- og regelbaserede kirke i en vis forstand selv var en institutionalisering af intellektualiteten, andre rodfæstet i tidens almindelige åndelige klima).

Og én ting er bemærkelsesværdig: Der var tilsyneladende ikke behov for at gentage forbuddet mod besiddelse af teologiske skrifter på folkesproget, så biskopperne havde vundet deres vigtigste slag. Alliancen mellem det turbulente studentermiljø med dets Aristoteles-interesse og bymiljøets ikke alt for rettroende fromhed var fordampet, dels måske fordi universitetsmiljøet lukkede sig om sig selv, men i hvert fald også på grund af andre kloge pavelige tiltag.

Fattigdom, kontrol og lærdom

Blandt de ting som lægfolk fandt slående i evangeliet var kontrasten mellem apostlenes besiddelsesløshed og den kirkes adfærd som de kendte, og ligheden mellem evangeliets billede af de skriftkloge og farisæerne og deres egen tids kirkefyrster. Resultatet var gang på gang at lægfolk følte en kaldelse og selv begyndte at prædike på torve og gader. I det 12. århundrede havde kirken forsøgt sig med forbud uden de store resultater, så da en ny bevægelse opstod omkring Frans af Assisi gav paven (Innocens III, selv måske mere religiøs end mange forgængere og efterfølgere) i stedet i 1209 sin godkendelse af bevægelsen som munkeorden mod at bevægelsen lod sig godkende, med de konsekvenser det havde. Medlemmerne skulle nu netop leve af almisser som apostlene, og prædike blandt lægfolket uden at være underlagt den lokale kirkes kontrol – men de var kontrolleret, også teologisk kontrolleret, af ordenen og dennes lokale prior. På den måde ville også den folkelige fromhed komme under kontrol.

Fattigdom eller ej, kom ordenen snart til at besidde ordenshuse og bøger, og den blev en “lærd orden” med sæde i universitetsbyerne, hvor også mange studerende trådte ind i den, ikke mindst fordi det gav bedre muligheder for at fortsætte et liv som intellektuel end en tilbagevenden til et administrativt job i hjemlandet. Mod slutningen af århundredet førte det til en åben konflikt mellem de medlemmer – *spirituales* – der endnu inspireredes af Frans’s ideer og krævede overholdelse af hans program, og ordenens pragmatiske ledelse. *Spirituales* tabte, og deres ideer blev dømt kætterske; ikke så sært, i betragtning af at de hævdede at den etablerede kirke havde haft herredømmet i Kristi tidsalder, men at verden nu stod for at gå over i Helligåndens æra, som franciscanerne stod for.

En anden ny orden af samme type blev godkendt af Innocens III i 1215: Dominikanerordenen. Dens grundlægger Dominicus havde indset at kætteri må “bekæmpes med ild såvel som med sværd såvel som med tunge” – i de samme år blev det store korstog mod katharerne i Sydfrankrig udkæmpet med stor indsats af både ild og sværd – og gjort brugen af tungens våben til sit mål. Men han havde også indset at forudsætningen for at hans “Prædiker-Orden” kunne vinde troværdighed i den urolige lægmandsverden var den samme apostoliske fattigdom som franciscanernes. Han havde også indset at et af de miljøer hvor det var vigtigt at sætte ind var det intellektuelle, og her var troværdighedskriteriet intellektuel kvalitet. Af hans første 15 ordensbrødre blev derfor øjeblikkelig de 7 sendt til Paris “for at de kan studere”, og på ret kort sigt blev dominikanerordenen den absolut lærdeste orden, og tilflugtssted for andre intellektuelle for hvem muligheden for at forblive intellektuelle tilsyneladende var en vigtigere motivation end bekæmpelsen af kætteri.

I de ældste bevarede statutter fra 1228 bliver det forbudt dominikanerordenens medlemmer at studere hedningernes bøger (den græske og arabiske filosofi og videnskab), omend de godt måtte orientere sig i dem – *med mindre ordenens ledelse skulle beslutte anderledes*. Hvornår den har gjort det ved vi ikke, end ikke om en udtrykkelig beslutning er blevet truffet; men 20 år senere ser vi at problemet også for dominikanerne var at Aristoteles’ naturfilosofi var svært tilgængelig, ikke at den var illegitim eller undergravende for troen. Det blev to dominikanere der både gjorde den tilgængelig og fuldt legitim.

Albert

Den ene var Albert fra Köln, kaldet “den Store” (altså, på latin, Albertus Magnus); hvadenten det nu har været hans formål eller ikke, i hvert fald frembragte han den omskrevne og kommenterede Aristoteles som paven forgæves havde ønsket sig i 1231. Han begyndte i ca. 1250 med *Fysikken*, der netop præsenteres som et svar på bønner fra ordensbrødre om at få en Aristoteles der var til at forstå. Fjernelsen af det forargelige var tilsyneladende ikke Alberts vigtigste bevæggrund, men ved kommentarens konfrontation med hvad man i øvrigt vidste om græsk naturfilosofi blev det klart at en del af Aristoteles’ “forargelige” standpunkter (f. eks. at verden var evig, ikke skabt og ikke forgængelig) var standpunkter og ikke fornuften selv.

Et andet værk fra hans hånd, *Astronomiens spejl* (måske et paveligt kommissionsarbejde med Albert som kommissionsformand), prøver at skille klinten fra hveden på astrologiens og de okkulte videnskabers mark. For astrologiens vedkommende var det åbenlyse problem dens konflikt med dogmet om den frie vilje (et skjult problem som teologerne havde valgt at leve med var at astrologien med sit tilbud om direkte indsigt i naturens virke fungerede som et alternativ til kirkens indsigtsformidling). Albert påpeger at lægekunsten, ved at fastslå prognoser og foreslå kure, står i den samme konflikt – “og lægekunsten vil, på grund af dens offentlige nytte, ingen finde på at forbyde”. Og hvorfor så astrologien, spørger Albert, og viser dermed hvor meget stærkere end troens dogmer tidens nye videnskab egentlig stod selv hos de bedste hoveder blandt dem der formodedes at bekæmpe kætteri “med tungen”.

Noget er fordømmeligt ifølge *Astronomiens spejl*: den egentlige sorte magi, med dens påkaldelse af ånder og dæmoner med urovækkende navne. Men selv her opfordrer han til ikke at tilintetgøre de farlige skrifter men i stedet gemme dem af vejen; de vil måske kunne komme til nytte!

“... ophæver ikke naturen”

Mere kendt nu om dage end Albert er Thomas fra Aquino, kendt som Thomas Aquinas. Han er mindre direkte engageret i den nye naturfilosofi end Albert, og i højere grad teolog og politisk og metafysisk filosof. I det 14. århundrede blev hans filosofi overtaget først af dominikanerordenen, dernæst af kirken som helhed; mindre end 150 år efter pariser-biskoppernes dom blev dermed Aristoteles (i kristen, men stadig ret præcis læsning) gjort til grundlag for den katolske doktrin.

Thomas’s hovedværk er en *Summa theologiae*, en «opsummering af teologien» i mange bind; sit eget standpunkt angående forholdet mellem tro og fornuftsviden opsummerer han i den ofte citerede sætning at “nåden [troens sandheder] ikke ophæver naturen [filosofiens indsigt] men bringer den til fuldkommenhed”, hvis nærhed til Matthæus-Evangeliet (kap. 5 vers 17) ikke kan være blevet oversat i hans bibelstærke miljø: også Jesus siger han er kommet for at fuldkommengøre, ikke for at ophæve – men her drejer det sig om “loven og profeterne”.

Den filosofiske pointe er altså at bl.a. at gøre Aristotelisk filosofi (i kritisk men ikke i sig selv teologisk læsning) til én af to grundforudsætninger for den kristne teologi, hvor det Gamle Testamente er den anden. Pointen var også institutionspolitisk: den indebar at teologien og teologerne ikke skulle blande sig i undervisningen ved artes-studiet (der efter 1255 umiskendeligt var et “filosofisk” fakultet), så længe den blot ikke umuliggjorde fuldkommengørelse. Det intellektuelle arbejde havde sine egne regler og rammer, og dets autonomi måtte respekteres.

Radikalisering

I mere radikal (og næsten Tidehvervs-protestantisk) version genfindes Thomas's autonomi-standpunkt hos Boethius de Dacia ("fra Danmark" eller, mindre sandsynligt, Sverige), en af de to ledende "averroistiske" lærere ved artes-fakultetet i Paris (Averroes eller ibn Rushd var en spansk-islamisk filosof fra det 12. århundrede, hvis ortodokse Aristoteles-kommentar var så indflydelsesrig at han lige så fast hedder *Commentator* som Aristoteles hedder *Philosophus*). Et af Boethius' arbejder, *Om verdens evindelighed*, analyserer det problem at "filosofiens sandhed" er at verden ikke er har nogen begyndelse og ikke kan forgå, mens "den kristne tros sandhed, som er *sandheden simpelthen*", insisterer på Skabelse og Dom. Løsningen, der kommer efter en lang række argumenter, modargumenter og mod-modargumenter (i overensstemmelse med den stil der tog sin begyndelse med Gerberts "sofist") er at filosofiens sandhed først sættes ved Skabelsen og afskaffes ved Dommen, og altså kun gælder mellem Skabelse og Dom (mellem hvilke der selvfølgelig hverken er begyndelse eller afslutning; som man ser er argumentet det samme som det hvormed "the big bang" forklares ikke at skulle forklares ved de naturlove der har været i kraft siden). Den kristne tros sandhed er altså sandheden simpelthen (og Boethius' selektive brug af ironi efterlader hos disse siders forfatter ingen tvivl om at han mener det alvorligt). Men *hans opgave qua filosof*, altså lærer ved artes-fakultetet, er at søge filosofien sandhed, uanset at den er underordnet. Men han har på den anden side ingen prætentioner om at den skal prædikkes uden for universitetets filosofiske fakultet. "Den der tvivler på at verden er skabt, eller på at de døde genopstår, er en kætter; men den der tror han kan bevise det ved hjælp af fornuften, han er et fjols!"

Det blev for stærk kost for Paris biskop i 1277 – måske især fordi de studenter der gentog Boethius' skelnen mellem en filosofisk og en kristen sandhed ikke synes at have ment at den førstnævnte var underordnet. Boethius' teser blev fordømt (i farten gik det også ud over en del af Thomas's standpunkter), og han selv og Siger fra Brabant, den anden ledende averroist, gik i eksil ved pavehoffet.

Morale(r)

Som Brecht (i digtet "General, dein Tank ist ein starker Wagen") gør opmærksom på, er mennesket særdeles nyttigt: det kan styre en bombemaskine, og det kan dræbe. Men det har en brist: det kan tænke.

Til denne brist kommer hos mange af os den naturlige svaghed som skriveren Azdak påpeger hos sin medhjælper Schauwa (stadig Brecht, *Der kaukasische Kreidekreis*,): er vi først en tid lang "blevet pisket med fornuftsgrunde og mishandlet med logik", hænger vi fast; stikker man os et argument ud, æder vi det grådigt, ude af stand til at holde os tilbage.

I en skole der appellerer til egen tænkning kommer disse menneskelige svagheder let til udfoldelse; den gør os til intellektuelle, til den slags skabninger der er tilbøjelige til at se hvor tanken fører os hen, og som kan være utilbøjelige til at standse tænkningen og argumentationen med det samme det viser sig at dens konsekvenser kan være ubekvemme for dem der har indflydelse på vores liv – som magthavere, som beskyttere, som venner, som ægtefæller, Den proces er det ikke svært at finde illustreret i den forudgående fortælling.

Nu har vi jo også andre svagheder, og de af os der skal leve af at være intellektuelle har en modgående tilbøjelighed til, hvis de første argumenter har ubekvemme konklusioner, så at søge (og finde!) andre der er mere bekvemme; det var hvad biskopperne stolede på i 1210. Mere uberegnelige er de hvis intellektuelle kaldelse ikke hænger sammen med en erhvervstræning, og for hvem den derfor har større chance for at være rodfæstet i en stædig personlighed; også det indgik tilsyneladende i biskoppernes afvejning af hvor hårdt der skulle gribes ind.

Argumenters gyldighed følger aldrig af argumenterne selv; deres yderste forudsætninger er erfaringer

hentet fra omgang med tingenes verden, i vores biologiske eksistens, og med den sociale verden. Det afhænger af mange forhold hvor direkte de forskellige faktorer slår ind i de temaer et intellektuelt miljø organiserer sig omkring; de *kan* i en verden i kog som den tidlige højmiddelalders bymiljø (eller reformationstidens Europa, og det sene 19. århundredes Rusland) falde sammen med hvad der optager denne omgivende verden, og dermed få en væsentlig rolle i den sociale forandrings forløb. Men de *kan* også, som det blev hovedtendensen i universitetsmiljøet efter 1210, lukke sig om miljøets egne traditioner og tekniske problemer, og blive til en underbyggelse eller kritisk undersøgelse af den viden der bestemmer miljøets erhvervsfunktion; så kan et oprør mod det intellektuelle miljø isolere sig fra den øvrige verdens brændende temaer også blive et oprør mod selve dets intellektualitet, som illustreret af *spirituales*-franciscanerne (uanset disses egen ballast – udtrykkeligt anti-intellektuelle intellektuelle kan være højt kvalificerede som det de ikke vil være).

(Om vi så sætter pris på dette aktivistiske oprør mod elfenbenstårnet er en anden sag. Fra samtidshistorien skal jeg blot henvise til en filosofihistoriker fra Zagreb som jeg mødte for første gang i 1987. Hans speciale var kroatisk filosofi, så han havde allerede en rem af huden; men i 1990 var han blevet socialt aktiv, og Tudjman's højre hånd. Var han dog blot blevet i elfenbenstårnet!)

Så vidt moralerne i forhold til de intellektuelles egen adfærd og egne spillerum. Men vi kan vende sagen. Biskopperne gættede i 1210 ikke alene på at relativ tolerance over for det spirende universitetsmiljø kunne risikeres; de var også (som paverne i 1215 og 1231) klar over at voldsomme indgreb måtte undgås. Et magtsystem der har brug for intellektuelt kvalificerede teknikere (dengang administratorer, præster og læger, i dag mange flere typer) er nødt til at give dem et vist spillerum i uddannelsen, uanset den risiko der er ved det. Og en risiko er der, det ved ethvert magtsystem. Uanset de sandsynligheden for at de fleste professionsintellektuelle i længden vil lade deres adfærd bestemme af deres rolle som professionelle snarere end af den komplementære karakteristik som intellektuelle, er "i længden" ikke "nu" – og i nuet kan det miljø af studenter der kun er professionelle *in spe* vælte både troner og regeringer.

Lad dette være moraler nok. Som et godt digt er historien rigere på pointer end en pedant kan forklare (selv hvis historieskriver eller poet selv er pedanten); hvor pedanten stopper kan læserens eftertanke begynde.

Jens Høyrup